

II. KUR'AN HAFTASI
Kur'an Sempozyumu

02-04 Şubat 1996

ANKARA 1996

Fecr Yayınevi: 45

Dizgi, Mizanpaj : Fecr Yayınevi
Baskı, Kapak Baskı, Cilt : Önder Matbaası
1. Baskı : Aralık 1996

ISBN 975-7138-18-5

FECR YAYINEVİ
İzmir Caddesi 33/ 12 Kızılay/Ankara
Tel: 418 19 23

zaman içerisinde anlamlarının vuzuha kavuşabileceğine işaret etmektedir. O halde Kur'an, anlaşılabilir. Batını yaklaşımda, Kur'an, zahiriyle anlaşılabilir, ancak bu, Kur'an'ın asıl anlamı değildir. Bu yaklaşım, tasavvufun tercih ettiği hatalı bir yoldur ve son tahlilde Kur'an'ı da iptal edecek boyutta zararlı etkileri olan bir görüştür. Kur'an anlaşılсын diye inmiştir ve Allah boş işlerle uğraşmaz.

5. Kur'an, 'halisi'ne fi'd-din' olarak okunmalıdır. İnsanların levminden korkan kişi, Kur'an'ı gereği gibi anlayamaz. Anlasa da yaşayamaz. Yaşama aksetmeyen bir inanç ise yok hükmündedir. Mü'minler, korkacaklarsa, korkulmaya layık olan Allah'tan korkmalıdır. Kur'an'ın emirlerini yerine getirme hususunda, onlara hiçbirşey engel olmamalıdır. Peygamberlerin yolu budur; müminlerin yapması gereken de bu olmalıdır.

"ÇOCUK DOĞUMLARINA TARİH DÜŞÜLEN MUSHAF'LAR"

Metin Önal MENGÜŞOĞLU

I.

Bir şair, Türkiye'de Cumhuriyet sonrası Kur'an'la ilgili pratik çalışmaların değerlendirilmesini nasıl yapar? Bunu 'niçin, ne hakla yapar' şeklinde de sorabilirsiniz. Çünkü yaşadığımız ülke önemli ölçüde imtiyazlılar ülkesidir. Bir şairin yalnızca şiiri konuşma hakkı vardır. Kur'an'ı ise ancak yedi yaşında hâfizlık mertebesine erişmiş, ender şahsiyetler konuşabilirler. Şimdi bizi buraya dâvet eden Fecr Yayınları yetkilileri alışılmış anlayışı değiştirerek, bir şaire, elbet müslüman bir şaire Kur'an'ı soruyorlar. Kendilerine yalnızca beni çağırdıkları için değil; hatta en çok bu zihniyeti yıktıkları için, müslüman bir şairin Kur'an konusunda söyleyecek sözlerinin olabileceğini düşündükleri için teşekkür ediyorum.

Şairiz dedik ya şimdi izin verirseniz "Yurdumuz Taşra" başlıklı şiirimden bir bölüm okuyarak başlamak istiyorum:

"Beynimizin kurdunu öldürmek için

Anam, karlı pekmez yedirirdi her yaz

O zaman daha küçük ve beyaz dişlerimiz

Alır başını giderdi ağzımızdan

Bense neyi hatırlasam ondan utanıyordum,

Kızlardan, komşunun tavuğundan, kerpiç duvarından Faytoncu Alo Dayı'nın

atından bile

Mahalle camisine alışıyorum ardından
Boynumda asılı torbada Elifbe Cüzü
Okuyorum Ebced'i en gizemli dua yerine
Şeytan uzanamıyor artık boynumun kavaklarına."

Şiirimle de ifade etmeye çalıştığım gibi benim Kur'an-ı Kerimle alâkam ilkoku-
lun son sınıflarında onu okumayı öğrenmek için gönderildiğim muhtelif şehirle-
rin, muhtelif mahallelerindeki cami hocalarından ders almalarla başladı. Hocaya
niçin gönderiliyorduk? Çünkü herkes gidiyordu ve insanlar buna alışmışlardı. Bu
gönderilişin nihai amacı Kur'an'ı yüzünden okumayı öğrenmek, belki namazlarda
okunan âyet ve sûreleri biraz daha düzgün okuyabilmek, en önemlisi ölülerimi-
zin mezarı bışında ya bir Yasin ya da üç Gulhüvella bir Elham'ı becerebilmekten
ibaretti. Bunun ötesinde bir maksat ve amaç tasarlanamazdı bile. Ebeveynimiz bu
ilgilenmeyle yetinip hayatımızı asıl kazanacağımız iş ve meslekler için bizi resmî
mekteplere yönlendiriyordu. Resmî mekteplerde Kur'an öğretisinin tam karşısı bir
tedrisat gösteriliyormuş, ne gam. Biz köprüden geçinceye kadar ayıya dayı diye-
cektik. Sonunda yarı beline kadar mü'min öteki yarısı din dışı tuhaf yaratıklar
olup çıkıverecektik.

Gerçi Din'le, Kur'an'la alâkamızın sıhhati çok tartışılırdı. Hocaya gidiyor, eb-
ced hesabı diye bir tekerlemeyi Elifbe cüzümüzün arkasından ezberliyor, ebced,
hövvez, huttu, kelamen, gareşet diye tekrarlayarak onu, şiirimde sözünü ettiğim
gibi en gizemli, en yarayışlı dua yerine okuyup üflüyor, yüzümüzü oğuşturuyor-
duk.

Kur'an'ı bu türden yarım yamalak okuyuş ve öğrenişler, O'nu yalnızca bir
muska düzeyine indiriyordu. Düşünüyorduk ki bu anlamadan okuduğumuz ifa-
deleri okumamış olursak yeryüzünün tüm belâları gelip bize çatacak, şeytan en-
semizden sürekli bizi izleyecek. Başımız deritten kurtulmayacak. Bu, bir tür efsun-
lanma idi. Bir korunuş tekniği sanki.

Mushaf'ın tamamını yanımızda taşımamız yasaktı. Hocaya, okumaya ulaştığı-
mız cüzlerle giderdik. Çünkü bütün Kur'an'ı taşıyacak yaşa henüz gelmemiştik.
Sürekli abdestli olabilecek, bunu kontrol edebilecek şuura erişmiş olmalıydık. Ya-
nımızdaki cüzlerle bile asla banyoya, tuvalete filan gidemezdik. Onlarla tuvalete
girebilmek için yaprakları yedi kat meşin ya da benzer kalınlıktaki çaputlara sa-
nıp, koynumuza koymamız gerekirdi.

Ninemın Kur'an'la efsunlar yaptığı hep söylenirdi. Hastalara onunla şifa dağı-

tırdı meselâ. Bir defasında tanık oldum. Komşunun sarılık olan çocuğunu nine-
min dizleri dibine oturtup başını önüne eğdirdiler. Ninem Kur'an'dan hangi sûre
olduğunu bilmediğim bir bölümü okudu önce. Çocuk başı önünde dalıp gitmişti.
Ninem elindeki Mushaf ise nohudi kâğıda basılmış en iri yazılı kocaman bir ki-
taptı. Herkes bırakıp Mushaf'ın açık yapraklarını süratle kapatıverdi. 'Küt' diye an-
sızın ürkütücü bir ses işittik. Uykumuzdan uyandık. Hele başı ninemin dizi dibin-
deki zavallı hasta çocuk korkudan öyle bir sıçrayışla kalkıp odada dolaştı ki gör-
meğe değerdi.

Kur'an'ın ne işe yaradığını çocuk kafamla yavaş yavaş öğreniyordum. Onunla
ilk temasımızın arasında yığınla teşrifat kuralı vardı hala.

Kur'an üzerinde çalışmanın, Kur'an üzerinde düşünmenin gereğine ulaşınca
kadarki engellerimiz bu kadarla sınırlı mıydı? Bakın bugün ne kadar rahat konu-
şuyoruz. Kur'an üzerinde pratik çalışma da değil, çalışmalar diyor çoğul biçimde
anıyoruz. Muhtelif çalışmalar arasındaki nüansları araştırıyoruz. Bu sorgulama
noktasına kolay gelinmedi. Olayın nerdeyse otuz yıllık bir yakın tanığı olarak di-
yeceklerim var. Şimdi âyetleri arasında türlü keşiflere çıktığımız, üzerinde fantezi-
ler ürettiğimiz, bazan son derece basitçe icra ettiğimiz, hatta küçümsediğimiz, an-
lamak için hiçbir ek çabaya ihtiyaç olmadığını bağırıp durduğumuz bu Kur'an
üzerinedeki uğraşlarımıza erişebilmek için bizden öncekiler, hatta kısmen baş-
langıçta bizim kuşağımız iki önemli engelle karşı karşıya idi.

Bunlardan birisi resmî engeldi. Özellikle Tek Parti baskısı döneminde, Üstad
Necip Fazıl'ın ifadesiyle "Allah demenin bile suç olduğu" dönemlerde yaşan-
dı. Arapça yazılmış herşeyi okumak yasaktı. En çok da bu yasak kendini Kur'an
okumakta hissettiriyordu. Zira toplum Kur'an dışındaki herhangi bir metni okuya-
bilecek düzeyde zaten değildi. Osmanlıca okuyup yazan kaç kişi vardı ki? Onlar
da dili ancak lâtın harfleriyle okuyup yazmaya dayatılmışlardı.

Yasağın keskin zamanlarından iki yaşanmış örnek vermek istiyorum.

O dönemde çocukları Kur'an öğretilsin diye çırpınan aileler türlü formüller ge-
liştirmişlerdi. Hem de bu formülleri hergün zeval bulmasın, Allah başlarından ek-
sik etmesin diye dualar ettikleri hükümetlerine karşı bulmuşlardı. Yani bir yandan
hükümetlerine dua ediyor, diğer yandan onun şerrinden korunmak için aldatıcı
yollar deniyorlardı. Hükümet Kur'an okutmayı yasak mı etti; bizimkiler çocukla-
rın koynuna Elifbe Cüzünü yerleştiriyor onu karşı komşu kadına okumak için
gönderiyorlardı. Ancak hükümet güçlerine yakalanmamak hem okutucu kadının
hem kendilerinin başını belaya sokmamak için çocuğu tenbih ediyorlardı. Çocuk

önce çarşıya gider gibi evden çıkacak, ardından başka mahalleleri dolaşıp arkadan geçecek evlerinin tam karşısındaki hocanın evine ya bahçe kapısından ya da pencereden girecekti. Yaşı müsait olan herkesin hatırladığı bu köşe kapmacayı yıllarca olabildiğince gizli bir biçimde sürdürerek, herşeye rağmen Kur'an yüzünden okumanın kavgasını veriyordu halk.

Doğu medreselerinde Arapça tefsir, kelâm, Kur'an dersi veren nice hocanın tek parti diktatoryası döneminde dağlara çıktıkları, eşkiyayla düşüp kalktukları, kendilerinin de eşkiya diye anıldıkları ve kimi talebelerine oralarda dersler vermeyi sürdürdükleri hafızalardan tamamiyle silinmemiştir, sanırım.

Anadolu'da küçük bir kasabanın müftülüğünü yapmış bir yakınım vardı, o anlatmıştı. Ki öldüğü zaman yüz yaşının üstündeydi. O yasaklı dönemlerde korkusundan Türkçe eza okutarak görevini sürdürmüş. Günün birinde jandarma erleri camiin taş duvarında taşlar arasına sıkıştırılmış Arap harfleriyle yazılı bir kâğıt bulmuşlar. Elbet müftü efendiye bu "suç"tan ötürü derhal içeri tıkmışlar. Artık gizli örgütten tutun da vatan hainliğine kadar ne suç varsa vurmuşlar zavallının sırtına. Ancak bulunan suç delili kâğıdın esrârını kimse çözememiş. Çünkü okuyamamışlar. Sonunda akıllarına gelmiş; içeri tıktıkları müftü efendi bunu okuyabilir, ona zorla okutalım diye düşünmüşler. Tehditler, şantajlar sonunda müftü efendi eline tutuşturulan kâğıdın daha ilk satırlarını okur okumaz kahkahalarla gülmeye başlamış. Çevresindeki şaşkın sorgucuların yüzüne bakıp haykırmış: "Yahu bu bir muhabbet yazısı.."

Évet bu traji komik olay Kur'an karşısındaki resmî uygulamanın son derece hazin göstergesidir. Meğer, ancak Osmanlıca bildikleri için o dille yazışabilen iki âşıktan hergün birisi cami duvarına mektubu bırakıyormuş. Bir mektup bırakacak yer olarak da cami duvarını seçmeleri, caminin emniyet telkin eden atmosferinden olsa gerek. Tabii olan bizim yakınımız müftü efendiye olmuş. Yaşlı haliyle günlerce nezarethanelerde yatmış.

Kur'an üzerinde düşünmenin, ona dokunmanın, onu anlama çabalarının bir de gayrı resmî, yani kendi kendimize uydurduğumuz, müslümanlar tarafından sürdürülen çok daha önemli engelleri vardı.

Bizim konumuz olayı pratik açıdan konuşmak ve irdelemek. Pratiğin en somut göstergesi halkın yaşadığı hayat ve onun anlayışıdır. Eğer ülkede Cumhuriyet dönemi özellikle de ilk elli yıllık uygulamaları izin verseydi nasıl bir Kur'an çalışması yapılırdı ve ne türden bir Kur'an anlayışı geliştirdi? Bence bu soruyu sorup üzerinde dikkatle düşünmeliyiz. Halkın Kur'an'la alâkası benim başlangıçta oku-

duğum şiirdeki çocuğun anlayışından acaba farklı mıydı? Aslında Cumhuriyetten önceki Kur'an'a bakışları iyi inceleyip anlamada, Cumhuriyet sonrası gelişmeleri bilmem sağlıklı biçimde tahlil edebilir miyiz? Ne yazık Cumhuriyet öncesi bizim konumuzun dışında. Benim vereceğim ve Cumhuriyet sonrasında yaşanmış, lâkin şablonu Cumhuriyet öncesine ait örnekler sanırım bu konuda az da olsa fikir verecektir.

Şimdi sâde müslüman sıfatımla soruyorum: Hangi akıl sahibi ve ne maksatla mushafların sırtına hepimizin bildiği o ünlü âyeti kerimeyi yazdırdı? Kur'an'da sayısız dokun, anla, oku, yaklaş, et türünden buyruklar dururken nasıl oldu da müslümanlar kitaplarının sırtına "dokunma" anlamı da içeren o alâkasız âyetin yazılmasına göz yumdular? Çünkü ve maalesef müslümanların buna hazırlanmış bir kültürü vardı. Sonu buraya çıkıyordu. Ve zaten (şiirimi hatırlayın) müslümanlar Kur'an'a dokunmuyor gibi dokunuyorlardı. Efsunkâr, çarpıcı, ağızları gözleri unufak edici bir patlayıcıya dokunur gibi kaygı ve endişelerle dokunuyorlardı.

Bakın bir hâtıram daha var. Halkın içinden, yaşanmış, abartısız, olabildiğince gerçek. Pratik ve olabildiğince hüüzün verici. Yine benim o nur yüzlü tonton bir ihtiyar olarak ahirete göçen ninemden, bir örnek. İnsanlarla muamelesi doğrusu pek adaletli değildi, ama alnını secdeden, dilini duadan ve Kur'an'dan eksik etmeyenlerden birisiydi. Hayatında hergün Kur'andan neredeyse bir cüz okurdu. Tabii Arapça bilmezdi. Okuduğunu da anlamazdı. Ama biz Türkçe bildiğini bilirdik. Birgün anladık ki Türkçe de bilmiyormuş. Nasıl, zihinler karışıyor, değil mi? Bakın anlatayım. Onun Kur'an dışı bazı kitapları vardı. Karadavut, Ahmedîye, Muhammediye, Mevlüt gibi. Hepsî de Osmanlı hurufatıyla. Latin harflerini elbet öğrenmemişti. Parayı bile tanımazdı. En büyük torunuydum beni çok severdi. Ben çok küçük yaşlarda bu meselelere ilgi duyduğumdan onunla tartışırdım. Birgün yine elinin altındaki Kur'an dışı kitaplara çattım. Onların bir sürü masal ve hurafe ihtiva ettiğini söyledim. Tepkisi o kadar şiddetli oldu ki doğrusu çok şaşırdım. Fakat sonunda anladım. Ninem "Sus, çarpılırsın, ağzın eğilir, bunların hepsi Allah'tan" diye çıkışıyordu bana. Bu kez daha sakın anlatmaya çalıştım. Kur'an'ı elime aldım, o öteki kitaplardan ayırarak, bu Allahtan, ötekiler insanlardan, diye açıklamaya çalıştım. Maalesef nafîle, beceremedim. Üstelik ne acıdır birşey daha öğrendim, ninem Kur'an ile öteki kitaplar arasındaki dil ayrılığının meğer hiç mi hiç farkında değilmiş. Ve meğer Kur'an dışı kitapları da ayrıca Kur'an gibi anlamadan ve yalnızca lâfzından okuyup geçmiyor muymuş? Bu dehşetli tesbitin benim Kur'an'a, hayata, insanlara yaklaşımındaki inkılâbın başlangıcı olmuştu.

Düşünün ki mahallede en itibar gören, tüm ölülere okuyan, mahallenin neredeyse tek okur-yazar kadını yaşlı nine ne gerçek bir okurmuş, ne de öz dilinin okur yazarı.

Eğer resmî uygulamalar izin verseydi herkesin Kur'an'la ilgisi ninem gibi/ninem kadar mı olacaktı? Bunu çok düşünmüşümdür. Ve düşünülün istediğim için size aktarıyorum. Ama lütfen tüm suçu özel olarak benim ninemde görmeyin. Herkes kendi ninesine baksın, herkes kendi ninesini uyarsın.

Biz şöyle veya böyle Kur'an'a ulaştık. Suyun başındaydık henüz. Altmışlı yılların sonunda üniversiteye İstanbul'a geldiğimizde suyun başına ulaşmışlığın dinginliği üzerimizdeydi. Geldiğimiz muhiti öğrenenler, bazı ön duyumlar almışlardı ki soruyorlardı: Sizin oralarda bir hoca varmış, diyorlardı, ağzında sigarası, ayak ayak üstüne atıp Kur'an'ı açıyor ve ondan ahkâm kesiyormuş öyle mi? Muhitimizin ünü meğer bizden önce ulaşmıştı buralara. Ve bizi şiddetle eleştiriyor, dışlıyorlardı. Ne demekti böyle bir konumda Kur'an okuyup ahkâm kesmek? Biz kim oluyorduk? v.b. Bizim oralarda iki Said vardı. Biri Said Çekmegil'di. Ancak Kur'an okuma biçimi bakımından zikredilen ise rahmetli Said Ertürk'tü. Çünkü onun ayakları sakattı ve ancak ayak ayak üstüne atarak oturabilirdi sigara da içerdi. Ama dedikoducuların mantığı ve bilgisizliği iki Said'i üstüste oturtmuştu. Onların muhayyilelerinde, küstah bir tip, başkalarının Kur'an'ı erişilmez duvarlarda sakladığı, gözünden bile koruduğu zamanlarda, eline almış ahkâm kesiyordu ki, ne büyük kusurdu bu. Ve suçlamaların odağında ben vardım, zira üstadlarımı savunuyordum. Lâkin bilgisizliğim beni yarıyolda koyuyordu. Gerçi beni itham edenlerin cehaleti dizden daha yukarıdaydı, bu da işin görünmeyen yüzüydü.

Arapça bilmezdik. Bir din okulunda hiç okumamıştık. Gerçekli bir icazet veya diploma da yoktu elimizde. Onlara göre o halde din ve Kur'an üzerine konuşma ve düşünme hakkımız yoktu. Tabî aynı hak yoksunluğunu kendileri için de görüyorlardı. Bu konularda konuşmak ancak belli düzeylerdeki insanlara hastı.

Ama ben müslümandım. Bu din benim dinimdi. Kur'an benim kitabımdı. Onu imkânlarım elverdiği ölçüde okumak, anlamak ve yaşamak tek amacımdı. Beni kim durduracaktı ki? Ve ben atalarını, ninelerini kırıp dökerek buralara gelmiş, arkadaşım Murad Kapkîner'in ifadesiyle "alnımın teriyle müslüman olmuş" birisiydim. Kolay pes etmeyecektim.

II.

Birinci bölümde anlatılanlar son yirmi yıla gelinceye kadarki yani Kur'an'a ulaşıncaya kadarki yaşayış ve anlayışın bir hikâyesiydi. Bu hikâye içinde bilinen bir husus vardı. Sistem İslâm'ı siyasal ve sosyal hayattan kovma üzerine ve tedrici bir yolla şekillendiriyordu. Yani onlar da çok belirgin politikalara sahip değildiler. Herşey sınama yöntemleriyle gerçekleşiyordu. Bu yöntemlerin yegâne kobayı, denegi ise elbet halktı. Aslına bakarsanız mevcut sonuç halkın cehaletinin bir liyâkat nişanıydı.

Halka önce bir hâfıza kaybı dönemi yaşatıldı. Bu doğru. Ancak halk hâfızasındakini unutmasa idi beklentilerimiz doğrultusunda sağlıklı düşünen müslüman bir halk olma özelliğine sahip, hâfızasındaki "bizim" olan bir halk mı olacaktı? Hayır. Sistemin ahlaki mazarından koparma çabaları hangi halk için olursa olsun onaylanamaz. İnsanlara dayatılarak sunulan sistemlerin hiçbirisi hak'lı görülmez. Ancak sistemin bu dayatma tarihinden hemen önce ne yaşanan hayat ne de bilgi düzeyi müslüman bir halka yaraşırdı.

İslâm'ı siyasi ve sosyal hayattan kovmaya çalışıldığını artık iyice öğrendiğimiz, müslümanın sahtesinden bile ürken bir sistemde yerini bulmuş resmen onaylanmış Kur'an Kursları, İmam Hatipler ve İlâhiyat Fakülteleri, umabilir miydik ki bizim beklentilerimizi doyurabilsinler? Zihinleri dejenerasyona uğramış, yarım yamalak bilgilerle teçhiz edilip mütekebbir edalar ve dini kurumun diplomalı uzmanları sıfatıyla ortaya salınmış yığınla insan, sonuçta kendi kurumlarının meşruiyetini koruyabilmek için, sistemi de birlikte omuzlayan, sistemin temel sacayaklarına dönmüşlerdi. Bir takım istisnaların, imalat hatalarının dışında sözü edilen eğitim, öğretim kurumları bugüne kadarki görüntüleriyle bize hiçbir zaman umut vermediler. Ama bugün sistem ürettiği bunca kafası karışık insandan bile ürkmektedir. Bence bu gereksiz bir endişedir. Ülkedeki tüm ortaokul ve liseler İmam hatiplere dönüştürülse ya da Kur'an kursu statüsünde tedrisat yapsa sistem için temelli bir tehlike teşkil edeceğini hiç sanmıyorum. Yani kısacası ben bu resmî mekteplerden umutlu değilim.

Süleymancılık, Işıkçılık, Nurculuk gibi kimi asgari müşterek fırkaları ise Kur'an'ı yaygın anlamda gündeme getirmek şöyle dursun, onu efendilerinin ve üstadlarının kendilerine taktıkları gözlükler arkasından göremediler bile. ABD'nin Wiskonsin Üniversitesinde doktora öğrencisi olan M. Hakan Yavuz'un Türkiye Günlüğü dergisinin Mart-Nisan 1995 tarihli sayısında "Orta Asya'daki Kimlik Oluşumu: Yeni Kolonizatör Dervişler-Nurcular" başlıklı bir incelemesi vardı. Kazakis-

tan ve Türkmenistan seyahatlerimde ben de gözlemledim. Nurcu arkadaşların birçoğunun evinde Kur'an-ı Kerim yoktu. Ama Said-Nursi'nin tüm külliyyatı duruyordu. M.Hakan Yavuz yazısında ayrıca Nurculara Orta Asya'daki ilgiyi, efsanevi İslâm'a duyulan ilgiye bağlıyordu. Ezcümle bu Kur'anla alâkası olabildiğince asgariye, hatta ninemin ilgi düzeyinden daha aza indirilmiş bir ilgidir. M.Hakan Yavuz da böylece o yazısındaki Kur'an'sız bir tür İslâm anlayışına dikkat çekiyordu. Sayılan fırkalardan Süleymancılar belki Kur'an'ı en çok elde bulunduranlar diye anılabilirler. Ancak onları da ninemin Arapçaya çalışan tipinden öteye erişebilmiş görmekten çok uzağız maalesef. Işıkcıların ise böyle benim gibi densiz şairlerin Kur'an okumasını ne denli şiddetli aforizmalarla yasakladıklarını Türkiye gazetesinden hergün öğrenmemiz mümkün.

Sistem bir yandan ülkedeki manevi atmosferi kokluyor, bir yandan da dümeni rüzgârın estiği yönün aksine yumuşak figürlerle kırıyordu. Belki başlangıçta üstüne üstüne gidiyor gözükerek bu fırkaları sistem büyütüyordu. Ve eğer Kur'an merkeze alınıp çalışılacaksa onu da artık kendileri yapıyordu. "İslâm Gerçeği" adlı yarı resmî kitap acaba bu tutumun son örneği miydi?

Sivil kurum ve şahısların Kur'an üzerinde kayda değer çalışmalar yapan yegâne kesim olduğunu belirterek hakkı teslim etmeliyiz.

Cumhuriyet döneminde bu alanda adı anılmaya değer ünlü isimler var. Bunlar gerçi Cumhuriyetten çok belki meşrutiyetin yetiştirdikleriydi. Meşrutiyetle gelen özgürlük havasının doğal ürünleri diyebiliriz onlara. Ama eserleri Cumhuriyet dönemine yansdı. Elmalılı Hamdi Yazır, İsmail Hakkı İzmirli, Mehmed Akif, Ahmed Naim, Ahmed Hamdi v.b. sayılabilir.

Son yirmi yıldaki Kur'an'a yöneliş hareketinin hemen tamamına yakınının çok yakın tanığıydım. Bu tarih benim tanıklık tarihimdir. Konu özel ilgi alanımdı.

Söz konusu yöneliş asla kolay olmadı. Bir yandan sistemin gizli açık dayatmaları, diğer yandan Kur'an'a yönelmenin her zamanki rutin engelleri, müslüman fırkaların aforizmaları vardı. Bütün bunlara rağmen son yirmi yılda benim gördüğüm ilk toplu yöneliş örneği Malatya ekolüdür. Hani o elinde cigara, bacak bacak üstüne atarak Kur'an okumakla suçlanan Said'lerin ortamı. Kur'an'a yönelim konusundaki en net düşünce bence oradaydı. Zira dergiler ve gazeteler okuyor, konferanslar dinliyor, İslâm adına atılan adımları gücümüz yettiğince izliyorduk. Bir çoğu kişilik bozukluklarıyla mualleldi. Bu çabaların, çok azı şovenist duygulardan arındırılmıştı. Bir tarikata, bir mezhebe, geleneksel herhangi bir ekole bağlanmaksızın çıkış yaparı hemen hemen yok gibiydi. Üstelik salt Kur'an diyerek

(hadi buna sünneti de katalım) çıkana raslamak kolay değildi. Ona ille de bir ortak buluyorlardı. Kimisi Kur'an, Sünnet, İcma-ı Ümmet ve Kıyas diye bir tekerlemeyi serdederken, bir başkası rahatlıkla Kur'an, sünnet ve bin yıllık tarih diyerek kaynakları bir ekol, yani Malatya ekolü, daha o tarihlerin başında kaynağı teke yani vahy'e irca edici bir insanın peşindeydi.

Malatya ekolü yalnız değildi kuşkusuz. Özellikle 970 sonrası Merhum Seyyid Kutub'un tefsiri Fi Zılal il Kur'an'ın tercüme edilmesi ve yayınlanması, kimi özverili müslümanların onu kasaba kasaba, köy köy insanlara ulaştırma çabası ciddi boyutta Kur'an'a yöneliş cereyanı başlattı. Arap, Pakistan ve diyer müslüman ülke düşünürlerin ardarda yapılan tercümelerinin katkısı azımsanamaz.

Yerli örnek olarak en son, merhum Ercüment Özkan'ın ayağı ayağına denk birisini bulamadığı için tek kişilik bir ordu gibi sürdürdüğü Kur'an'a yöneliş faaliyeti unutulmamalıdır.

Daha sonraları Pınar Yayınları, Fecr Yayınları, Yöneliş Yayınları gibi yayınevlerinin Kur'an'ı merkeze alarak yaptıkları yayınlar, çeviri eserler var. Bilgi Vakfı ve Kurav gibi kuruluşların çalışmaları gözardı edilmmez. Hele bu tür çalışmaları dışarıdan cidden takip eden, hatırlamadığımız birçok bölgede örneğin İzmir'de bile öbeklenmiş sivil, örgütsüz, bağlantısız müslümanları anmalıyız. Mesela Konya ve Bursa'da yayınlanan yayını ancak onaltı sayı sürebilen ve aralarında bulunmaktan mutluluk duyduğum "Kelime" dergisini bu çalışmalar sırasında anmadan geçerse yazık olur.

Ancak bütün bu bölük pörçük, birbirinden bağımsız ve çok defa habersiz faaliyetlerin, gayretlerin "Kur'an eğitimi, müfredat programı geliştirme, kurumlaşma, Kur'an'ı anlama konusunda konsensüs sağlama ve anlaşılabilirliği pratize etme konularındaki durumları" için verebilecek bir cevabımız henüz yoktur, olamaz da. O anlamda ciddi bir birliktelik uzun deneyim ve emek ister. Kur'an üzerinde kafa yoranların sivil, hemen hepsi marjinal ve küçük gruplardır. Bazan tek kişi bazen üç beş arkadaşlırlar. Olaya bir sistem dahilinde yaklaşmamışlardır. Herkes görülen lüzum üzerine Kur'an'a yaklaşmıştır. Asıl amaç daha iyi müslüman olmak, daha sağlıklı anlamak ve geçmiş anlaşmazlıklarla yanlış anlamaları yıkıp olayı netleştirmektir.

Bu bir hayır'lada yarış kulvarıdır. Bize düşen yarışta daha ileriye ulaşmaktır. Samimiyetimiz sonra gayretimiz ölçüsünde bizi birleştirecek, kalbimizi ülfet ettirecek olan Rabbimizdir.

Bu bölümü bir hâtıramı zikrederek bitirmek istiyorum. 80' li yılların başında

Türkiye'nin batısında Bursa'dan da ötede bir şehirdeyiz. Ülkede Kur'an'ı telâffuz edenlerin sayısı hayli artmış. Birçoğunun haklı, bazılarının haksız bir biçimde, her 'Kur'an' diyeni "Mealci" olarak suçladığı yıllar. Meal okuyan bir grubun arasında-yım. İçlerinden birisi sordu: "Hâlâ şiir yazıyor musun?" Anladım. Bu merakta iç-tenliğin izi bile yoktu. Amaç belki de grubu arasında benimle dalga geçmekti. Ama soruyu ikiletmedim, "evet, elbette hâlâ şiir yazıyorum," dedim. Arkasından, demek hâlâ gülle bülbülle uğraşıyorsun diye çıkıştı. Sözü getirmek istediği nokta şuydu: "Kur'an dururken bütün bu ilgilere ne gerek vardı?" Tabîi aramızdaki ileti-şim biçimi çarpıktı. Bir kere o benim hiçbir şiirimi okumamıştı. Üstelik hangi gül ya da hangi bülbülden sözettiğini hiç bilemezdi. Sonra gül de bülbül de hayatın gerçeğiymiş, onları yazsam ne çıkardı? Müslümanlığımın nesine zararı vardı? Arka-daşımın tavrını, üslubunu koyacak yer bulamıyordum doğrusu.

Dedim ki onâ, dostum, ben bir ilaç satın aldığım zaman bu ilacın nasıl kullanı-lacağını öğrenmek için açıp Kur'an'ı Kerim okumam. Kur'an'ı bunun için okuyanı da kınarım. İlacın prospektüsünü alır okurum bu bana yeter. Benim bu prospek-tüs okuyuşum neredeyse Kur'an okumak gibidir. Zira Kur'an bana işte bu görüşü, bu anlayış tarzını ve bakış açısını öğreten, bir bakıma şiir yazmamı, şiir yazarak Hakk'ı söylememi öğütleyen bir kitaptır. Ben Kitab'ı böyle anlıyor ve böyle oku-yorum. Aramızdaki fark gören gözle bakar kör arasındaki fark gibidir.

Arkadaşlarımın meâl hafızlığı arasına kıldıkları ve rekatlarını kafalarına göre ayarladıkları namazlarda Allah'ın ayetlerini Türkçe okuyarak eda düzeyine düştü, orada kaldı. Daha ileriye gidemediler. Şimdi kimileri geriye ta başa dönmekte-ler, buna seviniyorum. Laf aramızda ben hâlâ şiir yazıyorum.

III.

Kur'an'a yirmi yıldan beri artarak yönelen ilginin bu ülkede müslümanların sistemli çalışmaları sonucu doğduğu konusunda ben fazla iyimser olamıyorum. Bu, Allah'ın muradı doğrultusunda bir gelişme gibi görünüyor bana, Sanki vakti saati gelmiş bir doğum, kapımızı zorlamaktadır. Biz çalıştık, gayret ettik de Kur'an'a ilgi arttı dersek kendimizi aldattırız. Çünkü bir kere ortada biz yokuz. Ben'ler var. Herbiri kendi rengini taşıyan ben'ler, çok kere de ego'ya egoizme ka-pılan ben'ler. İkincisi hiç kimse 'artık Kur'an'a yönelelim' diyerek müşterek bir ka-rar almadı. Bir çok yönelimler ülkenin değişik yörelerinde birbirinden habersiz ve bağımsız doğdu. Üçüncü sebep de kendilerinden olmayanların egemenlik şemsi-yesi altında yaşayan müslümanların İslam dışındaki dünyada rastladığı Aydınlan-

ma, Modernizm, Bilgi Çağı türünden gelişmelerden etkilenmeleridir. İslam dışı dünya karşısında komplekse düşen müslüman, doğu insanı ister istemez ve adeta içgüdüsel olarak Kur'an'a yönelme ihtiyacı duymuştur. Başlangıçta "İslam terakkiye mani değildir" antiteziyle ortaya çıkmıştır. Antitez diyorum, zira tez zaten batılilarca ortaya atılmış, kendilerince neredeyse ispatlanmıştır ve denmiştir ki: "İslam, müslümanların ilkel hayatlarında da görüldüğü gibi dönemini tamamlamıştır ve terakkiye manidir." Bunun üzerine akla ilk gelen müslümanların hayatına değil de müslümanların kaynağına dönmek ve bakmak olmuştur. Müslümanlardan kaçıp müslümanlığa sığınmak Muhammed İkbal'in diliyle ifadesini bulmuştur. Böylece müslümanlar Kur'an'a yönelmek,, onu anlamak ve özellikle karşıt güçlere anlatmak, ispatlamak hevesine kapılmışlardır.

Her üç halde de müslümanlar bir ortak plan ve program dahilinde değil, zaruretten çaresizlikten Kur'an'a yönelmişlerdir.

Her ne sebeple olursa olsun bugün bir yönelim vardır. Bunu nasıl değerlendirmeliyiz? Onu konuşmalıyız. Benim kişisel öneri ve düşüncelerim var. Onları özetle sıralayarak konuşmamı bitirmek istiyorum.

a) Diyorum ki öncelikle Kur'an'ın ilke, yöntem ve standartlarını insanların -isterse bu insanlar müslümanlar olsunlar- saptadığı deney laboratuvarlarından kurtarmalıyız. O laboratuvarlarda mevcut projektörlerin, bakış biçimlerinin tasallutundan, hatta şerrinden Kur'an'ı uzak tutmalıyız. Kur'an'ı böylesi bir laboratuvarın malzemesi yapmaya hakkımız ve yetkimiz yoktur kanaatindeyim.

Mesela Kur'an'ı Kerim'i 19 rakamı standartlarına uyarlama çabası bir ara moda idi. Ve müslümanlara son derece hüznün veren acı bir deneyimdi. Çünkü bu tipik benzerlik ya da yaklaşım kimi müslümanları heyecanlandırmıştı. Sonunda birileri çıktı aynı 19 rakamı standartlarını Atatürk'ün yaşamına uyarladı. Orada da ilginç benzeyiş ve yaklaşımlar yakalanmıştı. Yaşanan aslında bir gözboyamadan öte neydi ki? Ancak kimilerini uzun süre aldattı.

Yine mesela atomdan tutun da insanların Ay'a ayak basışına kadar her türlü teknolojik yenilik, bazen ipuçlarını, bazen formüllerini bazılarınca Kur'an'ın yüzyıllar önce zikrettiği ve sanki müslümanların yüzyıllardır haberdar oldukları birer olgu gibi algılanıp takdim edildi. Oysa tamamiyle spekülasyon ve uydurmadan ibaretti bütün bunlar. Ve ancak bazı kesimlerin gülünç olması sonucunu doğurdu.

Halkın mucize dediği birtakım fevkalade olayların Kur'an tarafından bize doğrudan bildirilip açıkça öğretilmemesi de şöyle izahını bulmuştur. Aslında halkın

muhayyilesinden doğmuş ve Allah tarafından o ezeli beklentilerin sözü Kur'an'da geçer ve Kur'an bu beklentilere yanıt vermeyeceğini açıklar. Ama halk her dönemde halktır. Yeni dönemlerin halkları da aynen asr-ı saadettekiler gibi hâlâ ve yine Allah'tan aynı şeyleri bekleyip dururlar. Kimi yarım bilgililer halkın bu beklentisine cevap yetiştirmek için bu türde fevkalade olayların ima ve işaretler biçiminde Kur'an'da mevcut olduğunu, bunu da ancak bazı ileri düzeydeki insanların anlayabileceğini söyleyip, halkla birlikte oyalanıp dururlar. Onlara göre sanki Kur'an'ın iki yüzü vardır. Biri bize dönük yüzü, diğeri ise imtiyazlı yaratılmış vehbi ilim almaya devam edenlere dönük yüzü. Elbette bu ve benzeri çirkin yorumlar yolumuzu yüzyıllarca bir hayli daraltmıştır. Bunlar Kur'an'ı, kafalardaki hem de geri kafalardaki hazır şablona oturtma çabalarıdır. İlke, yöntem ve standartları önceden tayin ve tesbit edilen laboratuvarlarda Kur'an böylece, o standartlara oturtulmaya çalışılmıştır.

b) Kur'an'a ille de bir lâboratuvar aranacaksa o zaman fitratı, rızkı ve ömrü tamamiyle Allah'ın elinde olan yeryüzündeki bireysel ve toplumsal hayatımız ne güne duruyor? Resulullah (s.a)ı düşünelim. O'nun ahlâkı Kur'an ahlâkıydı diyoruz. Çünkü O'nun hulku, hayatı devam ederken, o hayatı düzenleme, yönlendirme, yöneltme ve yönetme amacıyla yer yer Kur'an âyetleri inmiyor muydu? Ve Kur'an bizim yeryüzü tarlasına ekip, ahirette biçeceğimiz yeryüzü yaşantımızın nizamı değil midir? Hayat Kur'an'ın laboratuvarıdır. O lâboratuvarın ilke, yöntem ve standartlarını bizzat Kur'an tayin ve tesbit eder. Emir ve yasaklarıyla onu yönlendirir, yönetir. Özgür alanlarını belirtir. Bir laboratuvar saydığımız hayata ilkesini, yöntemini ve standartlarını Kur'an bildirmelidir.

c) Kur'an'a yönelik araştırma, eğitim, tebliğ ve kurumlaştırma gibi pratik konularda benim bir önerim de, kodlamalar hatta kurumlaştırmalar ve uzmanlık alanlarına bölmelerden uzak durma şeklinde olacaktır. Kurumlaştırmamayı, bir aidiyet kafesine sokmamayı, Kur'an'ı kendi başına bırakmayı, daha uygun bir davranış olarak gördüğümü belirtmeliyim, Çünkü Kur'an bir alanın değil, her alanın, her kimsenin pratik, en kolay erişilir ve en kolay anlaşılır Kitab'ıdır, öyle kalmalıdır.

Ne mi demek istiyorum? Bakın, hiç Kur'an-ı Kerim Fihristi adıyla ya da benzer amaçlarla yazılmış kitaplara baktınız mı? İçinde mesela 'insan' geçen âyetleri bir başlık altında, 'iman' geçenleri bir başlık altında toplayıp bize sunarlar. Maksat bizim, yani okuyucuların ve düşünenlerin işini kolaylaştırmaktır. Ne var ki, bir de bu tasniflerin insanları tehlikeli yönlendirişine kulak vermek gerekir. Meselâ bir âyette 'insan' kelimesi ana malzeme iken bir diğesinde dil zaruretinin sonucu, bel-

ki bir dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Ama biz fihristte 'insan' geçen âyetleri hep alt alta okuruz. Fihristlere aldanırsak, her iki türden 'insan' kullanımının da 'insan'ı merkez alan kullanım sanıp yanılacağız. Oysa bir kullanım biçiminde 'insan' merkezde, diğerinde yalnızca sözün gelişi kullanılmış olabilir. Kendimizi Kur'an karşısında benzer fihrist çalışmalarıyla neden sınırlayalım ki?

Bir de konularına göre Kur'an-ı Kerim fihristi var. Bence onlar daha bir felaket arzetmekte. Biliyoruz ki âyet kısa ya da uzun cümle ve cümleciklerden oluşmaktadır. Bir önceki ve bir sonraki tek bir âyeti, keskin bir kılıç gibi bulunduğu yerden çıkarıp, konu fihristinin konusu yaptığımızda sonuçta, o âyeti bizzat mushaf üzerinde okurkenkinden daha anlamlı bulabilmemiz mümkün müdür? Daha sağlıklı anladığımızı söyleyebilir miyiz?

Bu fihristleri okurken çok şaşırmışımdır. Tavsiye ederim bunlardan birisini alın. Bir konuya dahil edilmiş âyeti önce o fihristten okuyun. Sonra Mushaftaki yerinde siyak ve sibakı arasında mütalaa edin. Sanırım bana ve korkularıma hak vereceksiniz.

Denebilir ki bu tür çalışmalar yapılamayacaksa, kodlamalar, kategoriler, uzmanlık alanları seçilemeyecekse, bilim ve bilimsel ilerleme olmaz. Bilim bu basamaklardan yürür denilebilir.

İşte ben de diyorum ki Yüce Kur'an bu türden bilimsel çalışmaların denek taşı ya da kobayı olarak seçilmemelidir. O kodlanırsa, uzmanlık alanlarına bölünürse, aynen diğer beşeri eserler gibi, bazılarını, yalnızca bazı şeyleri bilenlerin, imtiyazlıların kitabı haline dönüşür. Herkesin olmaktan çıkar. O'nu efsunkâr, erişilmez, ulaşılmaz ve dokunulmaz kılmakla, harcı âlem biçimde kobay gibi kullanmak aynı sonuca çıkar. Bence Kur'an'ın üzerinde çalışma yapmak ile Kur'an'ı çalışmayı birbirinden ayırmalıyız. Ve Kur'an dersimize biz müslümanlar iyi çalışmalıyız. Müslüman olmayanlar bırakın Kur'an üzerinde çalışıversinler. Samimi iseler Kur'an onlara yol gösterir. Değilseler kalblerini mühürler atar ortaya.

d) Bir önerim de Kur'an'ın sürekli bizimle birlikte, hayatımızın yanı başında bulundurulması yönünde olacaktır. Yani mesela eğer anlatılanlar doğru ise Osman Gazi'nin başından geçenleri biliyorsunuz. Osman Gazi konuk edildiği evde, ki o ev kayınpederi olan bilginin evidir ve ancak o evde bulunan bir Kur'an'la, aynı odada yatmaya mecburdur. Bir çare duvarda asılı Kur'an'ı görünce sabaha kadar uyumamıştır. Niçin, çünkü Kur'an'a karşı saygılıdır. O'nun bulunduğu odada uyumaktan utanmıştır. Oysa o Kur'an'ı açıp okusaydı, bu Kur'an'ı gönderen Rabbin geceyi bize istirahat için bahşettiğini öğrenecekti.

Şimdi Osman Gazi gibi onu yanımızda bulundurduğumuzda uykumuzdan olacaksak işimiz elbet zor. Ama onu okuyup uyumamız gerektiğini öğreneceksek, sürekli onunla bulunmamızın yararı vardır.

Ben, Kur'an'ı Kerim'i hep bir rehber kitaba, hayatın nihai müracaat kaynağına, bir analitik haritaya benzetirim. Haritaya ve rehber kitaba insan, sıkışınca, başı daralınca, yol çatallaşınca müracaat eder. Harita ve rehber kitap kısa menzillerin, son'lu mesafelerin aydınlatıcısıdır ancak. Ama Kur'an'ın rehberliği Din konusundadır. Yani en ana yol konusundadır. Bu yol ya ebedi saadete ya da ebedi azaba doğru gider. O yolun aydınlatıcı rehberidir Kur'an.

Kur'an'a ulaşmış bir insan için söylüyorum, o, bu yüzden, rehberini sürekli yanında bulundurmalıdır. Zira yaşamının kendisine ne sürprizler, ne sonlar hazırladığını insan, önceden bilemez. Her sürpriz karşısında, başı daraldıkça, yollar çatallaştıkça, dâlle yani şaşkınlığa düştükçe, yanbaşındaki rehberine, yol gösterici, hiç şaşırtmayan o haritaya bakarak yolunu düze çıkaracaktır.

"Kur'an varken niçin şiir yazıyorsun?" Diyen arkadaşı hatırladım şimdi. Onlar, hiç yol almayan, hiç menzile ulaşmak istemeyen, yalnızca haritayı ya da rehberi okuyarak vakit harcayan tembel yolcuya benziyorlar. Onlar, bazen yavaş adımlarla çıktıkları yolda gözlerini rehberden ayırmayan şaşkın gezgincilerdir. Yol alırken rehberle hep baktıkları için bu kez önlerindeki çukuru görmez ve yuvarlanıp düşüverirler. Oysa menzile erişmek için haritaya baktıktan sonra onu kapatıp yol almak gerekir.